

УДК 343.985

Наталя Валеріївна ПАВЛОВА,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ДЕЯКИХ ПОНЯТЬ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТАКТИКИ

Криміналістами в значній мірі досліджені проблеми тлумачення терміну «тактична операція». Між тим, висловлені вченими думки відображають різноманітні уявлення щодо значення та поняття цієї категорії.

Немає чіткої визначеності й у питанні співвідношення понять «тактична операція» та «тактична комбінація». Так, І. Ф. Герасимов розрізняє два терміни, визначаючи перший як сукупність слідчих дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів, що проводяться за єдиним планом для вирішення важливої проміжної задачі розслідування. Тактичну комбінацію автор тлумачить як сполучення декількох прийомів, що обираються у необхідних випадках з використанням оперативно-розшукових заходів та відомостей, отриманих оперативним шляхом для досягнення певної тактичної мети [1, с. 5].

Всупереч цій думці виступає Р. С. Белкін, який наголошує, що немає необхідності розмежовувати ці поняття і визначає тактичну операцію і тактичну комбінацію як синонімічні поняття [2, с. 208].

З цього приводу цілком слушним є позиція В. Ю. Шепітька, який вважає, що визначення поняття «тактична комбінація», що охоплює поєднання слідчих дій викликає заперечення. Більше того, він переконаний, що недоцільно об'єднувати в одному понятті дві самостійні категорії – «поєднання тактичних прийомів» (система прийомів) і «поєднання слідчих (або інших) дій» (тактична операція). Поєднання тактичних прийомів і слідчих дій мають різну мету і не є рівнозначними. В етимологічному сенсі термін «комбінація» тотожний терміну «система прийомів для досягнення чого-небудь». Тактична комбінація можлива лише в межах однієї слідчої (судової) дії і не припускає поєднання з тактичними прийомами іншої процесуальної дії, тому її необхідно розглядати як синонім тактичних прийомів [3, с. 95–97].

Імпонує думка вчених, які зауважують, – оскільки сукупність слідчих та інших дій у криміналістиці зазвичай називається тактичною операцією, з метою уникнення термінологічної плутанини видається доцільним тактичною комбінацією називати сукупність тактичних прийомів провадження однієї слідчої дії» [4].

Не вдаючись до тривалих наукових дискусій, ми також схилиємося до позиції, що терміни «тактична комбінація» та «тактична операція» не є тотожними і включають в себе різне змістовне наповнення. Так, тактична комбінація складається із найбільш доцільного в тій чи іншій ситуації переліку (комбінації) тактичних прийомів, що застосовуються в межах однієї слідчої (розшукової) дії і не припускає поєднання з тактичними прийомами іншої процесуальної дії. Якщо таке поєднання є необхідним, то має місце комплекс слідчих (розшукових) дій. Втім, сукупність (комплекс) як різнойменних, так і однойменних дій, спрямованих на вирішення важливого проміжного тактичного завдання і є тактичною операцією.

На відміну від тактичної комбінації як комплексу тактичних прийомів у рамках однієї слідчої дії, тактична операція може охопити кілька взаємопов'язаних слідчих дій та інших заходів. Слід зауважити, хоча такі комплекси містять сукупність окремих дій (слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, організаційних, контрольно-ревізійних заходів тощо), в рамках кожної такої дії можуть застосовуватися тактичні прийоми, властиві саме для неї. Однак, тактичні прийоми, у тому числі їх комбінації, повинні застосовуватися для кожної такої дії окремо.

З цього приводу більшість науковців дотримуються думки, що тактична операція і тактична комбінація взаємно доповнюють одне одного «і можуть бути використані одночасно для характеристики всієї системи із сукупності слідчих заходів». У криміналістиці такий підхід ще називають «тактичний комплекс», під яким розуміється організаційно-

упорядкована сукупність (система) тактичних прийомів та процесуальних дій, оперативно-розшукових, або інших заходів, спрямованих на вирішення завдань розслідування або обумовлених цим завданням та слідчою ситуацією [5, с. 250].

Отже, існування та використання тактичних операцій зумовлене існуванням певних тактичних завдань, виконання яких не можливе шляхом проведення одної окремої слідчої дії, а потребує реалізації їх конкретної системи (комплексу).

В окремих криміналістичних методиках досі до кінця не вирішені й питання щодо співвідношення тактичних операцій та алгоритмів (програм) дій слідчого у типовій слідчій ситуації. Внаслідок чого виникають дискусії, предметом яких є визначення тотожності чи навпаки – різного змісту цих понять. Нами вбачається правильною позиція, згідно якої типові системи слідчих (розшукових) дій та інших заходів, котрі пропонуються як алгоритми (програми) дій слідчого на певному етапі в типових слідчих ситуаціях, у сукупності спрямовані на вирішення всього комплексу тактичних завдань, що впливають із такої ситуації. Водночас, деякі проміжні завдання є настільки складними, що вимагають організації окремого комплексу дій, спрямованих безпосередньо на його вирішення [6].

Таким чином, сучасний стан розслідування злочинів дозволяє ставити питання про необхідність розробки та застосування типових тактичних операцій як ефективних засобів вирішення окремих тактичних завдань кримінального провадження, котрі неможливо вирішити в рамках однієї слідчої (розшукової) дії. Водночас, не слід підміняти поняття «тактична операція» «тактичною комбінацією», оскільки вони несуть в собі абсолютно різні змістовні навантаження. Комбінацією тактичних прийомів, що застосовуються для кожної дії окремо, можна доповнити і покращити тактичну операцію, що складається із сукупності таких слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, організаційних заходів тощо, які в цілому спрямовані на вирішення конкретного проміжного завдання. У свою чергу, алгоритми (програми) дій слідчого у типових ситуаціях розслідуванні злочину певної категорії є ширшим поняттям, оскільки спрямовані на вирішення загальних завдань розслідування.

Список бібліографічних посилань

1. Герасимов И. Ф. Криминалистическая тактика : учеб.-метод. пособие. Екатеринбург : Изд-во УРГЮА, 1998. 116 с.
2. Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т. М. : Юристъ, 1997. Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. 480 с.
3. Шепитько В. Ю. Познавательные функции деятельности следователя и средства криминалистической тактики // Актуальные вопросы применения уголовно-процессуального и уголовного законодательства в процессе расследования преступлений : сб. материалов межвуз. науч.-практ. конф. : в 2 ч. М. : Акад. упр. МВД России, 2009. Ч. 2. С. 95–97.
4. Лаврухин С. В. Роль криминалистических характеристик и следственных ситуаций в расследовании умышленных убийств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Саратов, 1982. 133 с.
5. Шевчук В. М. Тактична операція як різновид тактико-криміналістичних комплексів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2013. № 5. С. 248–252.
6. Степанюк Р. Л. Типові тактичні операції в методиці розслідування злочинів, учинених в бюджетній сфері. *Право і Безпека – Pravo bezpeka*. 2012. № 1 (43). С. 204–208. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2012_1_46 (дата звернення: 12.10.2018).

Одержано 01.11.2018